

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО Й ЕКОНОМІЧНОГО ХАРАКТЕРУ

МАТВЄЄВ Петро Сергійович - доктор юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

В статті розглянуті шляхи розвитку «інноваційності» як вирішальної складової розвитку України в складних сучасних умовах, основні проблеми інноваційних процесів, правові, економічні та організаційні основи для формування цілісної системи пріоритетних напрямків розвитку та реалізації направленої та акцентированного впровадження інновацій у всі сфери життя суспільства

Ключові слова: *інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, інноваційна політика, державне управління, суб'єкти господарської діяльності, науково-технічний прогрес, система науки та освіти*

Нація зробила свій вибір і надто дорогою ціною розраховується за нього, адже, на превеликий жаль, підсумок у цьому страшому розрахунку не підведено і по нині. З огляду на це та усвідомлюючи реальність сьогодення, євроінтеграційний вибір уже більше ніколи не має стати предметом для дискусій. Натомість полеміка та праця у цьому питанні має зосередитися на шляхах досягнення цілі, окресленні першочергових та пролонгованих у часі задач, усунення перешкод, врахування та виправлення помилок, що мали місце у державному будівництві, визначення чітких і зрозумілих суспільству пріоритетів.

Адже неможливо вибудувати якісно нові суспільні відносини за правилами та законодавчими нормами, що не відповідають обраним нацією цінностям, не містять механізмів, що здатні забезпечити ефективне

державне управління не порушуючи при цьому людиноцентричні підходи, права свободи людини і громадянина.

Жодні події чи потрясіння, у тому числі революційного характеру, самі по собі не здатні нести сталих змін, а тим паче державного та суспільного розвитку. Натомість, такі події створюють лише передумови для розвитку і руху вперед. Без кропіткої праці у напрямку розвитку, як логічного продовження революційних досягнень та героїчних вчинків, останні втрачають сенс.

Розвиток суспільства та економічна стабільність залежать від ефективного розвитку науково-технічного прогресу в країні. Процеси інноваційної діяльності потребують аналізу стану та перспектив впровадження інновацій на підприємствах, з метою оцінки ефективності регіонів України, їх впровадження суб'єктами господарювання та їх вплив на розвиток регіонів та економіки України в цілому.

Відповідно, метою представленої статті є висвітлення певних кроків для забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки держави, як єдиноможливої у складних умовах військової інтервенції і протистояння терористичним угрупованням на сході країни, що полягатиме у жорсткій концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Сьогодні для інноваційного розвитку економіки України є необхідними, і це знаходить непоодинокі підтвердження, різні волонтерські рухи, спрямовані на відновлення стратегічно важливих функцій держави, поєднання ініціатив і можливостей влади, бізнесу, свідомих громадян, представників освіти і науки. Зазначене твердження підсилюється не лише відомим потужним виробничим і науковим потенціалом України, а і таким, що відроджується з руїн багаторічного імперського гноблення відчуття гідності і поваги до національних надбань.

Високотехнологічний бізнес має стати локомотивом інноваційного розвитку економіки не лише на папері й нормотворчих ініціативах високопосадовців (у жовтні 2010 року – Закон «Про головні пріоритетні напрями наукового і інноваційного розвитку держави», а у 2011 Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»), а й залучаючи владу, науку і освіту до партнерства у цій важливій справі.

Таких напрямів є сім, і вони повною мірою відповідають ресурсному, людському потенціалу України, перспективам її геополітичного поступу. Так, стратегічними пріоритетними напрямками наукового і інноваційного розвитку України на 2011-2021 роки є:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій

більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [1].

Уряд України ініціює формування найбільш актуальних для держави інноваційних проектів і ухвалює необхідні рішення для їх фінансової і адміністративної підтримки. Подібні ініціативи є надзвичайно важливими, оскільки вони демонструють політику держави щодо її пріоритетного високотехнологічного розвитку.

Проте, модернізацію економіки країни неможливо здійснити, використовуючи тільки адміністративні і фінансові ресурси, без створення в державі сприятливого інноваційного клімату і керованої інноваційної моделі її розвитку. Тобто необхідним є вироблення системи правил і стимулів, які активізували б до цього виду діяльності національний бізнес, широкі верстви науковців, освітян, винахідників уже без безпосередньої організаційної роботи держави.

Так, можна визначити головні складові інноваційної моделі розвитку, а саме системи правил, які підлягають нормативному узагальненню.

Варто зауважити, що активізація інноваційної діяльності має дуже важливе значення як на рівні підприємства, так і на рівні держави. Оскільки тільки при розвитку науки, техніки, технологій можливий випуск конкурентоспроможної продукції та послуг. Коли підприємство випереджає конкурентів в освоєнні досягнень науково-технічного прогресу, тільки тоді воно має змогу отримувати прибуток [2; с. 34]. З огляду на це, по-перше, в країні має бути втілена дієва державна політика, спрямована на пріоритетний науково-технологічний розвиток економіки (поки що така політика лише декларувалася). Очевидно, що ця політика має набути головних програмних засад найбільших політичних партій України, стати пріоритетною в реальних діях як керівників держави, так і усіх рівнів державного управління, стати домінуючою компонентою навчальних планів і програм вищих навчальних закладів, наукових установ.

Важливим результатом цієї політики має бути принципова зміна ставлення держави до зовнішніх запозичень. Їх можна брати лише у крайніх випадках і лише для інвестицій у високотехнологічне виробництво. Тому що Україна практично вичерпала свої можливості щодо запозичень.

Зовнішній світ, що агресивно конкурує за нові ринки й природні ресурси через механізми зовнішнього кредитування й взаємодії зі світовими торговельними й фінансовими організаціями, почав нав'язувати Україні допоміжні й сумнівні «ніші». Вони зводяться до максимізації економічно й екологічно не вигідного сировинного експорту з одночасним збільшенням високотехнологічного товарного імпорту. Як наслідок, за останні 20 років деградує ринок праці підштовхнув країну до зменшення на 37% підготовки фахівців за інноваційною, креативною моделлю (для створення нових видів техніки) на користь низькоінтелектуальної, репродуктивної (для обслуговування населення), що, зрештою, вже призвело до зниження освітнього цензу нації, її інтелектуального потенціалу.

По-друге, необхідно створити ефективну систему державного управління інноваціями, що ґрунтується на затверджених Урядом України пріоритетах відповідно до наявних природних і людських ресурсів та геополітичного стану і географічного розташування України. На основі цих семи пріоритетів необхідно започаткувати стратегічні програми розвитку (національні проекти), які об'єднують власні наукові розробки, власний кадровий супровід (передову університетську освіту), вітчизняний виробничий сектор і бізнес.

Сукупність національних проектів, які вже формуються, має забезпечити сталий, високотехнологічний розвиток економіки держави.

Повинен бути підвищений рівень координації всіх складових інноваційного процесу (конкурентоспроможної науки, передової освіти, високотехнологічного виробництва, бізнесу), інтегрування всіх галузевих сегментів управління інноваційною діяльністю шляхом передачі відповідних функцій одному центральному органу ви-

конавчої влади. Надання йому статусу надгалузевого (за прикладами США, Японії, об'єднаної Європи). Численні розпорядники кредитних коштів, що спрямовуються на науку (сьогодні їх в Україні більше 30), мають бути скоординовані єдиним державним органом з метою спрямування цих ресурсів на важливі для держави напрями розвитку.

По-третє, необхідним є приведення «до спільного знаменника» вимог, що висуваються до фахівців різних рівнів кваліфікації як з боку роботодавців, так і з боку освіти. Головними інструментами, покликаними сприяти процесу ефективної взаємодії сфери праці і сфери освіти, є узгоджена з Європейською загальною кваліфікаційною рамкою Національна рамка кваліфікацій України, збалансоване з потребами ринку праці та перспективними напрямами розвитку країни державне замовлення на підготовку фахівців.

Досить важливою проблемою є також недостатній рівень фінансування та економічного стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності з боку держави.

В інших країнах держава бере на себе від 5 до 50% національних наукових витрат, а також впроваджені пільги для підприємств, які у своїй діяльності використовують розвиток науково-технічного прогресу.

Згідно з законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» обсяги бюджетного фінансування науки повинні становити не менше ніж 1,7% ВВП. Однак з кожним роком питома вага бюджетних асигнувань на наукові дослідження значно знижується [3; с. 108]. Так, по-четверте, вважаємо за необхідне завершити формування єдиного законодавчого поля інноваційної діяльності шляхом внесення доповнень до ухвалених раніше кількох десятків законів і різноманітних відомчих документів та їх взаємного узгодження. А в цілому вже настав час для підготовки та ухвалення Інноваційного кодексу України.

Такий кодекс повинен усунути цілу низку стримуючих факторів для розвитку інноваційно-інвестиційного бізнесу в Україні. Дуже важливою складовою законодавчого поля інноваційної діяльності мають стати

закон і нормативні акти, які б урегулювали питання про надання податкових та митних пільг технологічним паркам. Вважаємо, що такі преференції слід залишити тільки для невеликої кількості проектів національного масштабу (їх для країни може бути не більше як десять). При цьому механізми державної підтримки інноваційної діяльності технопарків повинні бути істотно спрощені у формальній частині – з обов'язковим залученням до процедури представників ринку високих технологій.

Другий, поки що недостатньо опрацьований, вид інноваційної діяльності відноситься до так званих масових інновацій, які в розвинених країнах охоплюють до 90–100% загальних обсягів високотехнологічного бізнесу. Цей вид діяльності в Україні регулюється двома законами про наукові парки. Він не потребує надання жодних пільг з боку держави і ґрунтується лише на взаємних інтересах і мотиваціях учасників інноваційного процесу.

Важливо забезпечити інноваційний розвиток одночасно в основних індустріально та науково розвинених регіонах України. Інтерес місцевої влади в підтримці й розвитку своїх інноваційних середовищ полягає в тому, що останні дають регіону додаткові та інтелектуально-орієнтовані робочі місця, залучають зовнішній інвестиційний капітал. Закордонний досвід доводить, що місцева влада надає своїм інноваційним середовищам (науковим паркам, технополісам, бізнес-інкубаторам тощо) території для розвитку, приміщення, іноді володіє частиною пакетів акцій для участі в управлінні інноваційною структурою.

По-п'яте, підлягає подальшому вдосконаленню податкова система України. Податковий Кодекс виявився не зорієнтованим на інноваційний розвиток економіки, а переважно переслідує мету збільшення зборів до бюджету за рахунок розширення податкової бази і підвищення рівня податкових обкладень.

Розвиток інноваційної діяльності має велике значення не тільки для окремого підприємства, але і для збільшення економічного потенціалу держави, за допомогою збільшення обсягів випуску наукомісткої

продукції.

Інноваційний процес займає весь період розвитку інновації від зародження ідеї, розробки та реалізації інновації у вигляді нового продукту, техніки та технології. Розробка інновації або зародження ідеї до розвитку інновації виникає тоді, коли створюються умови та виникає необхідність створити щось кардинально нове, для отримання більшого прибутку для підприємства. Використання в своїй діяльності інновацій дає значно підвищити рівень конкурентоспроможності, що на даний час є необхідною умовою для ефективного функціонування будь-якого підприємства [4; с. 81]. Тому вважаємо, що, по-шосте, має бути суттєво вдосконалена національна система захисту й управління інтелектуальною власністю. Хоча базове законодавство, необхідне для формування та розвитку в Україні національної інноваційної системи, певною мірою вже створено, його практичне застосування стримується недостатньою інфраструктурою, нерозвинутістю системи інноваційного менеджменту, захисту прав інтелектуальної власності. Недоліки у правозастосуванні законодавчої бази в частині захисту прав інтелектуальної власності призвели до суттєвих втрат державою науково-технічного потенціалу, зокрема спеціальної наукової, проектно-конструкторської, проектно-дослідної документації під час приватизаційних процесів. Приватизація багатьох об'єктів науково-технічної сфери призводить до втрати унікальних напрацювань та наукових шкіл, що формувалися десятиліттями, і фактично в повному обсязі вже ніколи не зможуть бути відтворені [5; с. 204]. Чинне законодавство виключає з інноваційного циклу саму державу і наукові інститути та університети, оскільки авторами українських патентів є лише вчені, які самотужки не в змозі організувати виведення на ринок своїх винаходів (технологічний трансфер), на відміну, наприклад, від американського досвіду, де законом Бея–Доула (Bayh–Dole act) від 1980 р. чітко визначено порядок отримання університетами прав на патенти і переходу цих прав до держави у разі їх неефективного застосування. Україна має дуже слабкий досвід на-

писання патентів патентними повіреними, які, будучи юристами, вміють захистити головне зерно винаходу без розкриття його суті. Переважну більшість українських патентів пишуть самі вчені, які легко розкривають головну ідею винаходу, проте не вміють захистити її юридично. В Україні також відсутній досвід захисту інтелектуальної власності через міжнародну систему РСТ, яка захищає винахід більш ніж у 150 країнах світу протягом 31 місяця. Цього часу виявляється достатньо для виведення стартап проекту на ринок або відмови від нього.

Крім того, між патентом і впровадженням товару/послуги в Україні існує величезний розрив. Це пов'язано з тим, що наукові установи чи університети вимагають від учених лише підготовки та реєстрації патентів, а не кількості проданих ліцензій, заснованих стартап-компаній чи обсягів зароблених грошей за рахунок комерціалізації винаходів. Українські інститути та університети не заснують високотехнологічних компаній – тому, що це не прийнято, і тому, що не мають на це права.

Також відсутні механізми стимулювання та заохочення інноваційної діяльності. Навпаки, комерціалізації винаходів в Україні чиниться спротив через не орієнтовану на інноваційний розвиток податкову систему, суперечливе законодавство, рейдерство та т. ін.

Також в Україні замало закордонних і національних інвесторів високотехнологічного бізнесу. Вони не йдуть у цей сектор з огляду на відсутність механізмів інноваційної діяльності, відповідного законодавства та стабільності.

Та, по-сьоме, доцільно здійснити комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національної науки та освіти. З широкого спектра наукових досліджень і підготовки кадрів, традиційно здійснюваних в Україні, мають бути виділені ті, де існують відповідні умови для створення так званих острівців прориву (потужні наукові школи, матеріальна база, лідерські позиції тощо). На цих напрямках (їх для України не більше десяти) необхідно сконцентрувати кращі людські та фінан-

сові ресурси, забезпечити адміністративну підтримку, інтеграцію суто дослідницького та університетського сегментів для кадрового супроводження наукових програм.

Для зменшення розриву між академічною та університетською наукою потрібно створити такі спільні освітньо-наукові середовища, у яких наука передає освітні останні досягнення, формує її передовий зміст, а освітня компонента наповнює наукову сферу талановитою молоддю, з якої виростуть майбутні вчені, які володіють сучасною методологією науки. У таких середовищах практично зникне межа між дослідженням і дипломною чи курсовою роботою, між викладачем і вченим.

Потрібно домогтися правильного розуміння автономії університетів у нашій країні. Автономними, як, до речі, й дослідницькими, мають бути університети, які об'єктивно досягли відповідних інтелектуальних і моральних стандартів. А держава, будучи зацікавленою в існуванні таких центрів незалежної думки, повинна гарантувати і забезпечувати умови для їхньої діяльності.

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що держава повинна бути основним джерелом фінансування розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Важливим чинником для підвищення інноваційного рівня України є освоєння та застосування прогресивних технологій та наукомісткої продукції. Порівняно з країнами Європи в Україні частка підприємств, які використовують у своїй діяльності інформацію від державних науково-дослідних інститутів і університетів вища. Але відсоток інноваційних підприємств, що користуються власними або приватними джерелами інформації (консультанти та консультаційні об'єднання), вищий ніж відсоток тих, що використовують інформацію державного сектору, це свідчить про те, що зв'язок між державним та підприємницьким сектором досить обмежений. Відповідно, необхідно розвивати законодавчу базу для більш тісного співробітництва державного та підприємницького сектора, оскільки тільки при ефективному, стимулюючому розвитку підприємств Україна буде еконо-

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто шляхи розвитку «інноваційності», як вирішального чинника в розбудові України в складних умовах сьогодення, основні проблеми інноваційних процесів, правові, економічні та організаційні засади для формування цілісної системи пріоритетних напрямів розвитку та реалізації спрямованого і акцентованого впровадження інновацій в усіх складових суспільного життя.

мічно стабільною та розвиненою.

Можна визначити ще низку важливих складових моделі інноваційного розвитку України. Але всі вони спрацюють лише за умови консолідації країни навколо пріоритетного, високотехнологічного розвитку суспільства.

Література

1. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
2. Андросова О.Ф., Череп А.В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності. Монографія. – К.: Кондор, 2007.- 356 с.
3. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення науково-технічної інноваційної діяльності // Фінанси України. – 2004. – №6. – С. 106 -111.
4. Резнік Н.П. Способи активізації інноваційних процесів на промислових підприємствах //Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №10. – С. 80-82.
5. Можаровська Н.О. Проблеми формування та реалізації національної інноваційної системи України // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 203-207.